

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת מטות-מסעי, תשע"ג
מספר 1024מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

למה נכתבו המסעות הללו?¹ שמעון אליעזר הלוי ספירו

- א. "אֵלֶּה מִסְעֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצַבְאָתָם בְּיַד-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן" (לג: א)
ב. "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמִסְעֵיהֶם עַל-פִּי ה' וְאֵלֶּה מִסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם" (לג: ב)
ג. "וַיִּסְעוּ מֵרַעְמָסִס" (לג: ג)

לכאורה, פסוק ב' נראה מיותר לחלוטין. בין שהביטוי "על-פי ה'" מוסב ל"ויכתב משה" (רמב"ן) בין שהוא מוסב לתיאור "למסעיהם" (אבן עזרא), אין בו מידע חדש. כבר כתוב במפורש "על-פי ה' יחנו ועל-פי ה' יסעו" (ט:כג), וגם יש לנו כלל שכל התורה היא על פי ה', אלא אם כן נאמר דבר אחר. ומה פשר האריכות וכפל הלשון? כדי לפתור את הבעיה נפתח במונחים הבולטים: "למסעיהם", "מוצאיהם". הראשון מבוסס על המילה "נסיעה" או בהקשר הזה: "שמות התחנות" בתהליך הנסיעה. אבל המילה "מוצאיהם" מעוררת ספקות: לפי ראב"ע, הפירוש הוא "איך יצאו ממקום למקום". לפי ספורנו, "מוצאיהם" פירושו "מקום שיצאו אליו", ו"מסעיהם" – "המקום אשר נסעו ממנו". לפי שניהם השורש של "מוצאיהם" הוא "י-צ-א", אבל אולי צריך לפרש המונח "מוצאיהם" מן השורש "מ-צ-א", ופירושו הדברים שקרו להם, כמו "מְצַאֲנֵי הָרְעוּת הָאֵלֶּה" (דב' לא:יז) לפי הפירוש הזה פסוק ב' הופך להיות קריטי להבנת העניין כולו, כדלקמן:

א. "אֵלֶּה מִסְעֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצַבְאָתָם בְּיַד-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן." "אלה" – מה דכתיב להלן² שמות התחנות שעברו בני ישראל מארץ מצרים עד שהגיעו לערבות מואב.

ב. "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמִסְעֵיהֶם עַל-פִּי ה'." "ויכתב משה", כבר בספר שמות ובתחילת ספר במדבר הזכיר משה כמה תחנות (11) שחנו בהן בני ישראל,³ אבל זה היה על פי ה', דהיינו המטרה הייתה לתאר האירועים שקרו באותם מקומות ("מוצאיהם למסעיהם") ולא להדגיש האתר הגיאוגרפי.⁴ "וְאֵלֶּה מִסְעֵיהֶם לְמוֹצְאֵיהֶם" אבל עכשיו משה ביוזמתו ראה לנכון לרשום את שמותיהם

* ד"ר שמעון אליעזר הלוי (Shubert) ספירו הוא בעל קתדרה ע"ש אירווינג סטון במרכז ללימודי יסוד ביהדות. לאחרונה יצא ספרו:

Aspects of Rabbi Joseph B. Soloveitchik's, Philosophy Of Judaism (ktav, 2009)

¹ רש"י על במד' לג: א

² ידוע הכלל שכל מקום שכתוב "אלה" (ולא "וְאֵלֶּה") פוסל הראשונים, כלומר מוסב לדברים שלהלן ולא להנ"ל (שמ' רבה ל: ב).

³ במד' ט: כג, דב' ד: יד.

⁴ לדוגמה: "וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל כָּל-הָעֵדָה הַר הָהָר". (כ:כב) אבל העיקר שם לספר על מות אהרן (כב:כט).

של כל המקומות שחנו בהם בני ישראל על פי סדר כדי שיהיה אפשר למקם את האתר הגיאוגרפי שלהם, כלומר "מסעיהם למוצאיהם". "ואלה" – פירושו "הבא", "כדלקמן".

לפי הפירוש הזה השאלה של רש"י המובאת בכתרת מחודדת יותר:⁵ למה חשב משה שכדאי לכתוב רשימה של שמות התחנות שחנו בהן ישראל במדבר? התשובות של רש"י ושל הרמב"ם לשאלה הזאת ידועות,⁶ אבל מה שלא כל כך מפורסם הוא הטעם שנותן לזה ר' יצחק אברבנאל,⁷ וכך מביא אותו המלבי"ם: "המסעות אלה יעידו על כל המוצאות אותם באחרית הימים". במבט ראשון אפשר להשוות את שתי התקופות הללו: כשם שאחרי יציאת מצרים הלכו ישראל במדבר שנים רבות עד שהגיעו לארץ, כך נדדנו בגלות הארוכה המכונה "מדבר העמים".⁸ עד שחזרנו לארצנו לאחרונה. אבל מה יכולה להיות השייכות של 42 שמות התחנות במדבר סיני למסעות האינסופיים שעברנו באלפיים שנות ההגירות של היהודים "מְקַצָּה הָאָרֶץ וְעַד-קְצָה הָאָרֶץ" (דב' כח: סד) מאז חורבן בית שני? הנצי"ב⁹ מציין שיש לחלק המסעות לפי כיוונם ולפי מטרתם: החלק הראשון כולל את המסעות מארץ מצרים עד קדש ברנע, כשהמטרה היתה להגיע לארץ כנען בכיוון צפון-מערב,¹⁰ והחלק השני מחטא המרגלים והגזרה להיות "רַעִים בְּמִדְבַּר אֲרָבָעִים שָׁנָה" (במד' יד: לג), שבו כנראה רוב הזמן היו במקום אחד, מטרתו הייתה לא רק להעביר את הזמן אלא ליתן לדור החדש ההזדמנות להשתחרר מן המנטליות של עבדים ולהשריש תחושה של עם המאוחד על ידי חזון משותף וללמוד את המיומנויות שיהיו נחוצות לעם עצמאי בארצו. החלק השלישי הוא אחרי שהגיעו למדבר צין בשנה הארבעים והתקרבו לארץ כנען, הארץ המובטחת.

ואולי הדגשת כיוון המסעות היא היא הלקח שמשנה רצה ללמד לדור האחרון של הגלות והראשון של הגאולה, דהיינו כדי להיות ער לסוד ד' עלינו להסתכל היטב ולבדוק את ההיסטוריה של כל המסעות שעשו בני ישראל אחרי שעלו מירושלים החרבה לכל המקומות במזרח התיכון, באסיה הקטנה, באפריקה ומשם לאירופה ולאמריקה, לברר אם אלה נדודים חסרי מטרה בלי שום תכנון שנגרמו בעיקר מרדיפות והטרדות,¹¹ או שמא היה כיוון מקיף כלשהו (מסעיהם למוצאיהם) שהוביל למחוז-חפץ חשוב?

מחקר כזה כבר נעשה¹² ומצא עובדה חשובה מאוד: בתחילת המאה השמונה עשרה היה מספר היהודים בעולם כ-2.5 מיליון, רובם – כ-2 מיליון, כבר הגיעו למערב וגרו באירופה ובאמריקה והיו בעיקר עירוניים. באותם ימים באותו חלק של העולם נפתח העידן המודרני: התקדמות דרמטית במדע ובטכנולוגיה, המהפכה התעשייתית והעלאת רגש הלאומיות והדמוקרטיה.¹³ כך היה אפשר לחשוב במונחים ריאליסטיים על התיישבות בארץ ישראל, ונמצאו פה ושם יהודים המוכנים להשתתף השתתפות פעילה למען העם והארץ ולענות לקול ד' בהיסטוריה.¹⁴ מתברר שבמשך כל שנות הגלות היו פעילים מתחת להיסטוריה הסיבתית¹⁵ שתי תהליכים מטא-היסטוריים מקבילים: שמירה על הכיוון הכללי להבטיח שבסוף נגיע למערב (מסעיהם למוצאיהם)

⁵ משום שלפי הפירוש ש"על פי ד'" מוסב ל"ויכתב משה" השאלה "למה נכתבו" שווה לשאלה על טעמי המצוות! וכמו שאמר הרמב"ן בעניין זה: "ענין לא נתגלה לנו סודו" (על במד' לג:ב).

⁶ לפי רש"י להודיע חסדיו של מקום על אף הגזרה להניעם במדבר כל ל"ח שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות. לפי הרמב"ם – כדי שהדורות הבאים יראו המקומות וידעו איך קשה לחיות שם וגודל הנסים שעשה הקב"ה לפרנס אותם שם ארבעים שנה (מורה נבוכים ג:ג).

⁷ אבל אברבנאל עצמו לא מפרש יותר רק לומר "כמו ששם פעם אחת 'במרה' ובפעם 'במתיקה', כן יהיה בגלות הזה במדבר העמים".

⁸ יח' כ:לה.

⁹ נפתלי צבי יהודה ברלין, פירוש "העמק דבר" על התורה, במד' לג:א.

¹⁰ כמובן אחרי שהקיפו כדי לקבל את התורה בהר סיני.

¹¹ וכמובן גם מפני שזה היה מקום המקלט הקרוב ביותר.

¹² Shubert Spero, *Holocaust and Return to Zion* (Ktav, New Jersey, 2000), P. 340

¹³ זה היה נס כפול: לא זו בלבד שהיו רובם במקום הנכון, אלא גם במספר מינימלי כדי להשפיע על ההיסטוריה. בסוף המאה ה-16 היה מספר היהודים בעולם פחות ממיליון נפש! ע"פ ספרו של:

Hh. Ben-Sasson, *History Of The Jewish People* P.133

¹⁴ כדכתיב: "וְאַתֶּם תִּלְקְטוּ לְאָחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (יש' כז:יב) ע' רש"י דב' ל:ג.

¹⁵ על פי התיאוריה של "סיבתיות כפולה" אפשר להסביר מאורע אחד על פי גורמים טבעיים וגם על פי השגחת ד', ואין סתירה! ראו התיאור של קריעת ים סוף בשמ' יד:כא.

והשגחה על מה שקורה ליהודים במקומות הללו, להבטיח שיצא הפסדו בשכרו, כלומר בסופו של דבר יצאו היהודים מפותחים יותר, חכמים יותר ומוסריים יותר¹⁶ (מוצאיהם למסעיהם).

לסיום:

אבקש להציע שמשה כתב את המסעות לרמז שגם בעתיד, "במדבר העמים", תהיה תועלת לבדוק את התוצאות של תנועת ההגירה ולראות אם ניתן להבחין במטרה כלשהי, וכמו שהבטיח אלוקים לבני ישראל שאחרי ארבעים שנה במדבר "וַיִּדְעֻתְּם אֶת-תְּנוּאַתִּי" (יד: לד), כלומר תתחילו להבין מה שנראה כסתם "נדודים". גם בימינו התחלנו למצוא קצה חוט המוביל מאצבע אלוקים עד יד ה'.

¹⁶ ואולי זה פירוש "וַיִּצְאוּ בְרַכְשׁ גְּדוֹל" (בר' טו: יד) – לא רק כלי כסף וכלי זהב של המצרים אלא ביותר רגישות למקופחים, כמו שכתוב "וַאֲהַבְתָּ לּוֹ (הגר) כְּמוֹךָ פִּי-גֵרִים הֵייתָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (ויק' יט: לד).